

Το θέατρο για παιδιά και νέους ως μέσο ανατροπής των
στερεοτύπων.

Η περίπτωση της παράστασης *Μια γιορτή στου Νουριάν*

Παναγιώτης Μανιάτης

Το θέατρο για παιδιά και νέους

- Βασικά χαρακτηριστικά
 - πρόκειται για ένα διακριτό είδος θεάτρου που διαφοροποιείται στους σκοπούς που θέτει, αλλά και την αισθητική και σκηνοθετική του προσέγγιση.
 - Για πολλά χρόνια το θέατρο για παιδιά το συνόδευε ο χαρακτηρισμός του υποδεέστερου είδους,
 - Εξαιτίας του ιδιαίτερου χαρακτήρα του ανήλικου κοινού:
 - το θέατρο για παιδιά επιφορτίζεται με μια διαφορετική στοχοθεσία
 - η θεατρική σύμβαση δεν είναι σαφής και ξεκάθαρη
 - είναι απαραίτητη η συμμετοχικότητα του κοινού η οποία προκύπτει ως φυσικό επακόλουθο της ανυπαρξία της θεατρικής σύμβασης

Η κοινωνική και παιδαγωγική διάσταση του θεάτρου για παιδιά και νέους

Το θέατρο:

- όπως και κάθε μορφή τέχνης έχει μια κοινωνική και παιδαγωγική διάσταση
- συνδιαλέγεται με το κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου αναπτύσσεται και αποκτά μια ιδεολογική διάσταση που δεν του προσδίδει ουδετερότητα αλλά το καθιστά πεδίο συνάντησης διαφορετικών ιδεολογικών στοιχείων
- Μπορεί να λειτουργήσει ως το καταλληλότερο εργαλείο ηθικής, εθνικής και αισθητικής διαπαιδαγώγησης ή προς την πλευρά της αμφισβήτησης της κυρίαρχης ιδεολογίας.
- **Brecht**: Βασικός στόχος του θεάτρου είναι η χειραφέτηση του θεατή μέσω μιας διαδικασίας συνειδητοποίησης της κοινωνικής πραγματικότητας και των παραγόντων που διαμορφώνουν και παγιώνουν άνισες σχέσεις.
- **Boal**: Οι ιδέες και οι ενέργειες που προκύπτουν από τη θεατρική δράση εμπλουτίζουν την καθημερινή ζωή με λύσεις, ενδυναμώνουν το άτομο απέναντι σε κάθε μορφή καταπίεσης, διαμορφώνοντας τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της προσωπικής και κοινωνικής του συνείδησης

Η διαπολιτισμική διάσταση του θεάτρου

- Η διαπολιτισμική αξία του θεάτρου εντοπίζεται στη διττή του λειτουργία:
 - από τη μια να συμβάλλει στην κατανόηση του εαυτού μέσω της ανάπτυξης της ενδοσκόπησης του εσωτερικού διαλόγου και της κριτικής αυτοπαρατήρησης
 - και από την άλλη να φέρει τον άνθρωπο σε επαφή με τον άλλον, την κοινωνία και τα προβλήματά της

Μεθοδολογία

Το θέμα της έρευνας

- Βασικός στόχος: να διερευνηθεί η επίδραση του θεάτρου για παιδιά και νέους στα στερεότυπα των παιδιών και στην ανάπτυξη μιας διαπολιτισμικής ευαισθητοποίησης.

Ερευνητικά Ερωτήματα

Μπορεί μια θεατρική παράσταση με διαπολιτισμικό προσανατολισμό να επηρεάσει τις στάσεις των μικρών θεατών απέναντι σε διάφορες κοινωνικές ή πολιτισμικές ομάδες;

Ποια είναι η σημασία των διαφόρων κωδίκων του θεάτρου για παιδιά (όπως η κινησιολογία, ο φωτισμός, κ.λπ) στην πρόσληψη του διαπολιτισμικού μηνύματος;

Ποιες σκηνές εντυπωσιάζουν τους μικρούς θεατές; Εντάσσονται σε αυτές σκηνές που αποκαλύπτουν και αποδομούν τα στερεότυπα;

Ποιοι ήρωες εντυπωσιάζουν τους θεατές και με ποια κριτήρια; Ποια η σημασία των διαπολιτισμικών κριτηρίων;

Το δείγμα της έρευνας

- 162 μαθητές και μαθήτριες της Ε και Στ' τάξης από δημοτικά σχολεία της Αθήνας που είχαν προγραμματίσει να δουν την παράσταση *Μια γιορτή στου Νουριάν*.
- το 50,6 % είναι αγόρια, και το 49,4%, είναι κορίτσια.
- Το 48,8 % είναι μαθητές και μαθήτριες της Ε' τάξης ενώ το υπόλοιπο 51,2 % μαθητές και μαθήτριες της Στ' τάξης.
- Ένας αριθμός των μελών του δείγματος, 28,4 %, έχουν γονείς που έχουν γεννηθεί σε άλλη χώρα ή και οι ίδιοι έχουν γεννηθεί αλλού.

Η παράσταση

Μια Γιορτή του Νουριάν

- η παράσταση έθετε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και του προβληματισμού τα ζητήματα των στερεοτύπων, της προκατάληψης και της ρατσιστικής συμπεριφοράς απέναντι σε ανθρώπους με διαφορετική εθνική ή πολιτισμική ταυτότητα.
- Χωρίς διδακτισμό προέτασσε έννοιες όπως η αμοιβαία κατανόηση, η αρμονική συνύπαρξη, η πολιτισμική πολλαπλότητα ως στοιχείο εμπλουτισμού της κοινωνίας, ενώ ταυτόχρονα αποκάλυπτε την απανθρωπιά του ρατσισμού καθώς και τον «αφύσικο» χαρακτήρα του.

Εργαλεία συλλογής των δεδομένων

Εργαλείο διερεύνησης στερεοτύπων

- η διερεύνηση της ύπαρξης ή μη στερεοτύπων έγινε με τη μέθοδο των ελεύθερων συνειρμών
- ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να γράψουν χωρίς δεύτερη σκέψη, τα πρώτα βασικά χαρακτηριστικά που σκέφτονται άμεσα για διάφορες εθνικές και πολιτισμικές κατηγορίες ανθρώπων
- οι ομάδες που δόθηκαν στους ερωτώμενους ήταν *Πακιστανός, Γερμανός, Τσιγγάνος, Μετανάστης, Έλληνας*

Κλίμακα Κοινωνικής Απόστασης (Social Distance Scale)

- αποτιμά το βαθμό εγγύτητας που επιτρέπει ο ερωτώμενος στα μέλη μιας συγκεκριμένης κοινωνικής, εθνικής, πολιτισμικής, θρησκευτικής κ.λπ. ομάδας
- Πρόκειται για ένα ερωτηματολόγιο που περιλαμβάνει ένα συνεχές με περιστάσεις διαβαθμισμένης εγγύτητας που ξεκινά από τη *φιλία*, ως περίσταση με μεγαλύτερη εγγύτητα, συνεχίζει με την *γειτνίαση*, τις απλές σχέσεις ή την απλή επίσκεψη στη χώρα και καταλήγει στην *επιθυμία αποχώρησης από τη χώρα*, ως περίσταση με την μεγαλύτερη απόσταση.
- Οι κοινωνικές ομάδες για τις οποίες κλήθηκαν οι ερωτώμενοι να εκφράσουν το βαθμό εγγύτητας/απόστασης και κατ' επέκταση τη στάση τους ήταν: *Γερμανοί, Πακιστανοί, Ιρανοί*

Εργαλεία συλλογής των δεδομένων

Ερωτηματολόγιο

- *Δημογραφικά χαρακτηριστικά*
- *Συχνότητα επίσκεψης στο θέατρο*
- *Γενική στάση απέναντι στην παράσταση*
- *Προτίμηση ήρωα-σκηνής*
- *Γνωστική διάσταση*
- *Στάση απέναντι στα αισθητικά μέρη της παράστασης*
- *Κλίμακα επίδρασης της θεατρικής παράστασης*

Αποτελέσματα

Στερεότυπα

οι ερωτώμενοι
είναι φορείς
στερεοτυπικών
εικόνων για τις
διάφορες
κοινωνικές και
πολιτισμικές
ομάδες.

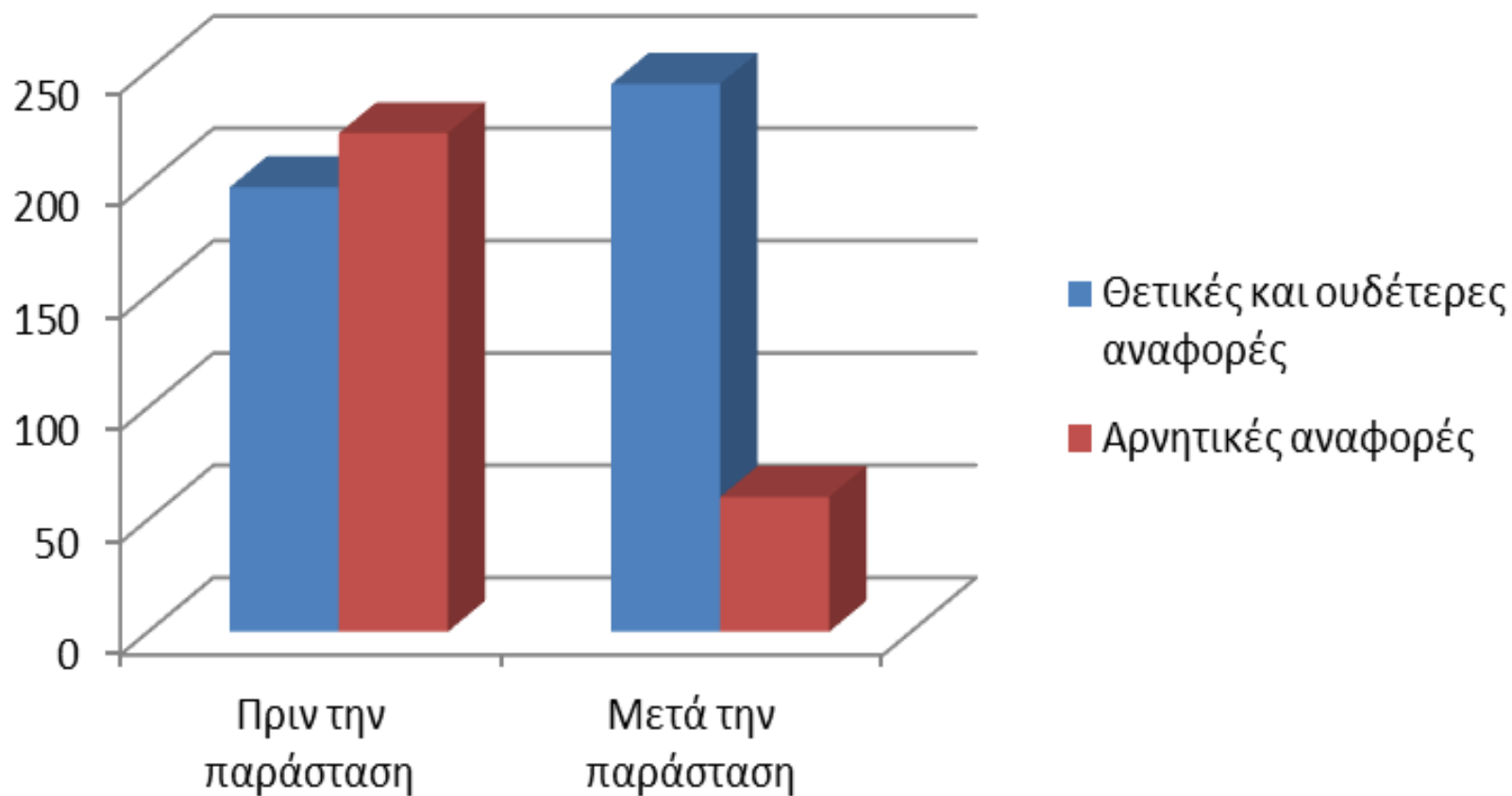
- Η πιο έντονα αρνητική εικόνα παρουσιάζεται στην περίπτωση των **Πακιστανών** και αμέσως μετά στους **Μουσουλμάνους**.
- Εντοπίζονται στερεοτυπικές εικόνες στην περίπτωση της εθνικής ομάδα των **Γερμανών**
- Θετικές αναφορές απέναντι στον εθνικό εαυτό (**Ελληνες**)
- τα κυρίαρχα κοινωνικά στερεότυπα, τα οποία τροφοδοτούνται από την τρέχουσα κοινωνική, οικονομική και πολιτική πραγματικότητα, τα συναντούμε ως στερεότυπα στη σκέψη των νέων παιδιών.
- Επιβεβαιώνεται ότι τα στερεότυπα δεν είναι αποτέλεσμα σχετικών βιωμάτων, αλλά αποτελούν μια μορφή κοινωνικής μάθησης που δεν προϋποθέτει άμεση επαφή με τις κοινωνικές κατηγορίες στις οποίες αναφέρονται

Πριν και Μετά την παράσταση

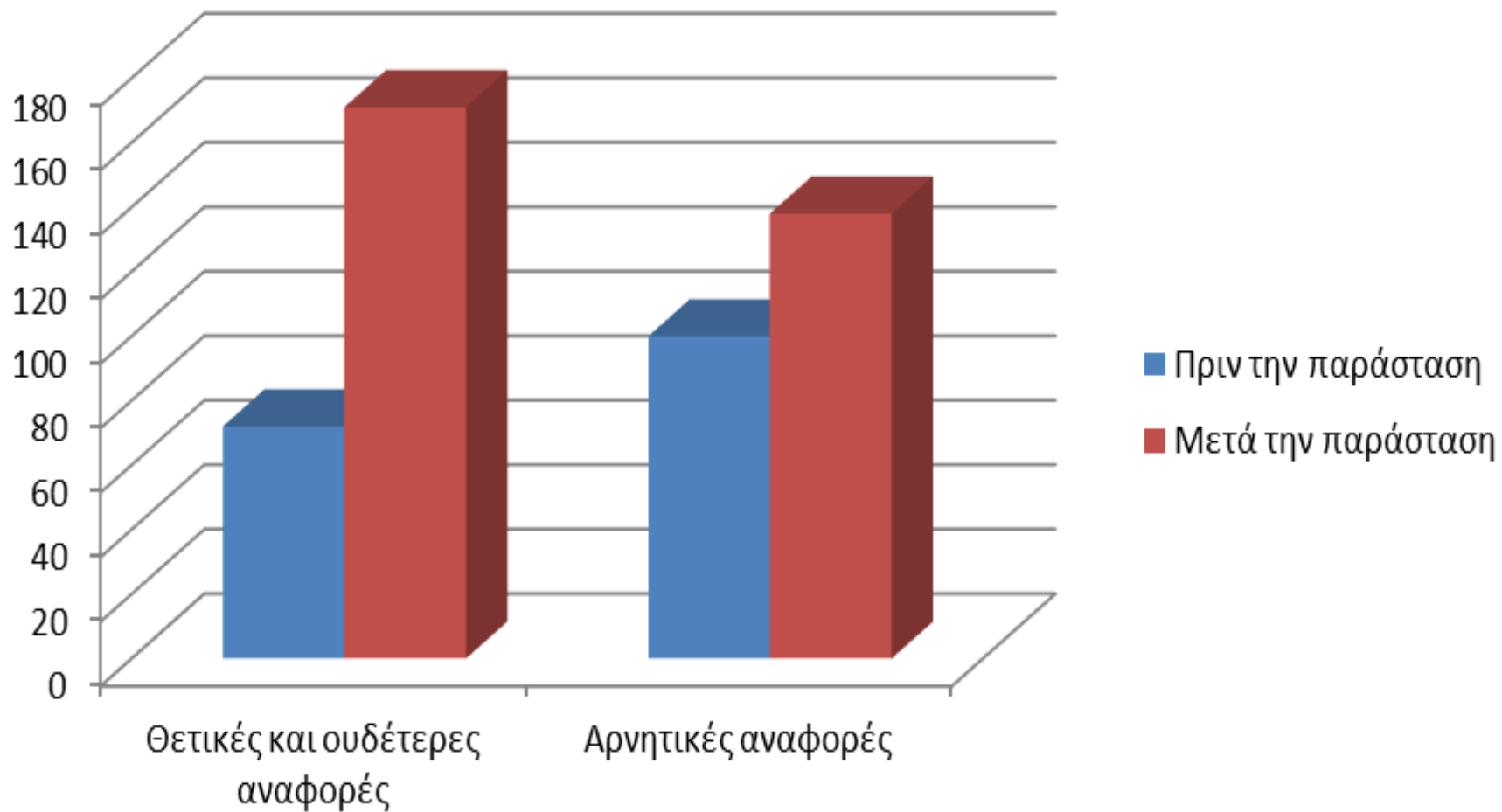
- υπάρχουν διαφοροποιήσεις στη συχνότητα αλλά και την ποιότητα των δηλώσεων των ερωτώμενων για:
 - την εθνική ομάδα των *Πακιστανών*,
 - την πολιτισμική και θρησκευτική ομάδα των *Μουσουλμάνων*
 - Την κοινωνική κατηγορία *Μετανάστης*

μειώθηκε ο αριθμός των αρνητικών δηλώσεων αλλά και εγκαταλείπονται αναφορές που σχετίζονται με την ηθική υπόσταση (κλέφτες, επικίνδυνοι κ.λπ.) και την πολιτισμική τους κατωτερότητα (απολίτιστος, αμόρφωτος κ.λπ.)

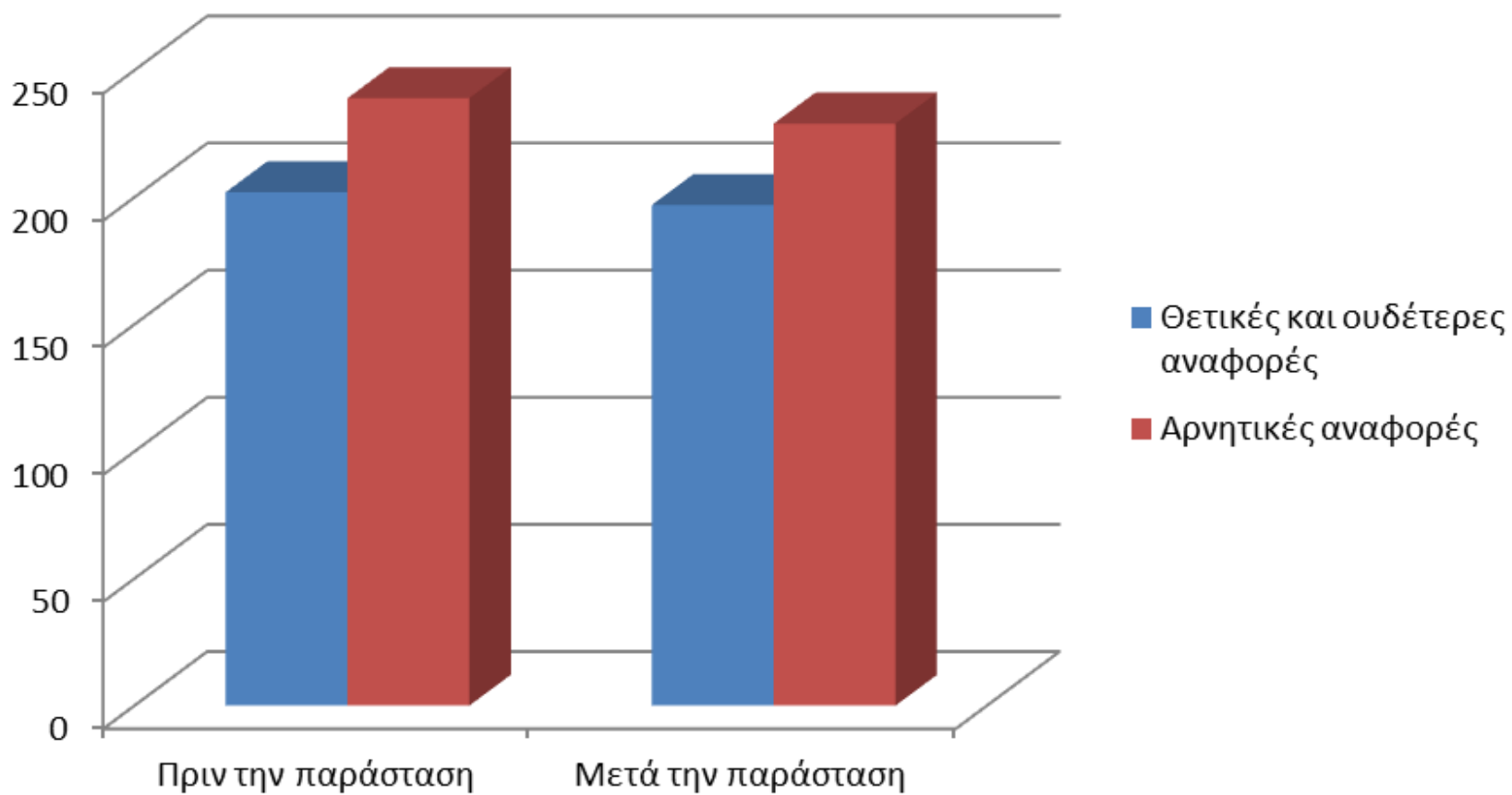
Εικόνες των άλλων - Πακιστανός

Εικόνες των Άλλων - Μουσουλμάνος

Εικόνες των άλλων - Γερμανός

Διερεύνηση στοιχείων της παράστασης

- **Προτίμηση ήρωα - σκηνής**
- υπάρχει μια σαφής προτίμηση στους «καλούς» ήρωες αλλά αυτό που έχει σημασία είναι ότι τα κριτήρια προτίμησης αφορούν σε μεγάλο βαθμό τη στάση των ηρώων απέναντι στις διαπολιτισμικές σχέσεις που διαμορφώνονται.
- Η έρευνα έδειξε ότι η ταύτιση με τους πρωταγωνιστές αφορά κυρίως το ρόλο, τις απόψεις και τις συμπεριφορές που αυτός συμπεριελάμβανε και όχι τόσο στοιχεία υποκριτικής ικανότητας, εξωτερικής εμφάνισης, κουστουμιών, σκηνικής παρουσίας.

Οι ερωτώμενοι προέταξαν ως κριτήρια των επιλογών τους τη διεκδίκηση του δικαιώματος από την πλευρά του μετανάστη για ίση μεταχείριση, την αξιοπρεπή αντιμετώπιση των διακρίσεων και της ανισότητας, της ενσυναισθητικής κατανόησης που σημειώνουν και το βαθμό αποδοχής του άλλου.

Το χιούμορ

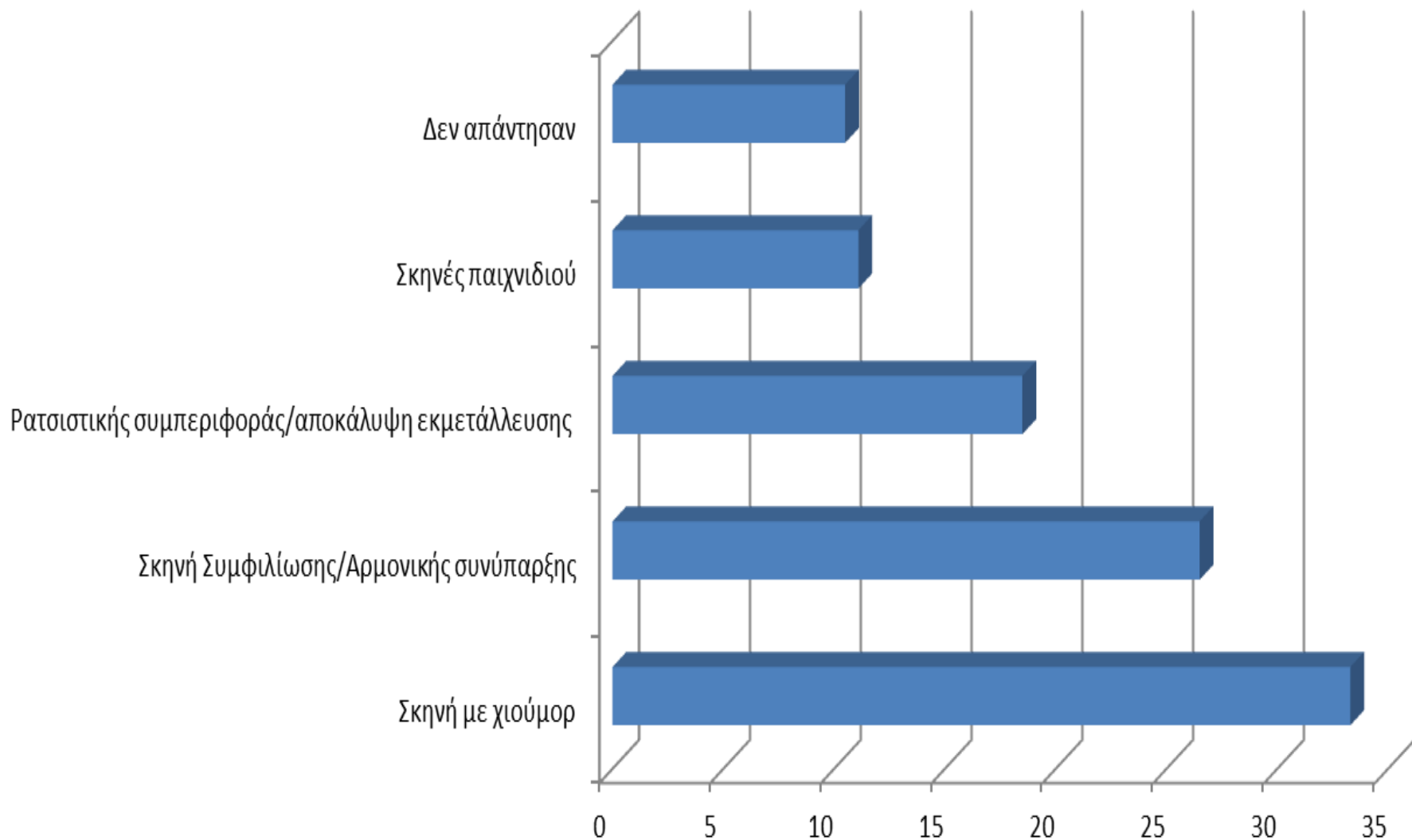
- Ιδιαίτερη η σημασία του στην πρόσληψη του μηνύματος της παράστασης
- άμεσο ή υπαινικτικό, αποτελεί το όχημα ώστε με έναν αβίαστο και ανώδυνο τρόπο ο θεατής να προσεγγίσει ζητήματα όπως αυτά των διακρίσεων και της ρατσιστικής συμπεριφοράς, χωρίς αυτό να εκπίπτει σε έναν στείρο διδακτισμό και ηθικισμό

διερεύνηση στοιχείων της παράστασης

- **Προτίμηση ήρωα - σκηνής**
- οι μικροί θεατές εντυπωσιάζονται από την αποκάλυψη ρατσιστικών συμπεριφορών αλλά και την οικονομική εκμετάλλευση των μεταναστών, την παιδική εργασία, την έλλειψη πρόσβασης σε αγαθά όπως η μόρφωση κ.λπ.
- η παράσταση έχει έναν αποκαλυπτικό χαρακτήρα σχετικά με το τι είναι ο μετανάστης, τις αιτίες που προκαλούν την μεταναστευτική εμπειρία αλλά και τις αλλαγές που αυτή επιφέρει στο κοινωνικό στάτους των ατόμων που τη βιώνουν
- η απροσδόκητη παρουσίαση όψεων διαφόρων κοινωνικών φαινομένων που ο θεατής αγνοούσε ή παρέβλεπε έχει μεγάλη σημασία γιατί συνιστά **απόκλιση από τον ορίζοντα προσδοκιών του θεατή**

Η νοηματοδότηση που ο θεατής προσδίδει στην παράσταση δεν αποτελεί μια προκατασκευασμένη διαδικασία που είναι εκ των προτέρων προσδιορισμένη αλλά αποκτά άλλη δυναμική.

Ποια σκηνή σου έκανε μεγαλύτερη εντύπωση; (%)

Γνωστική Διάσταση

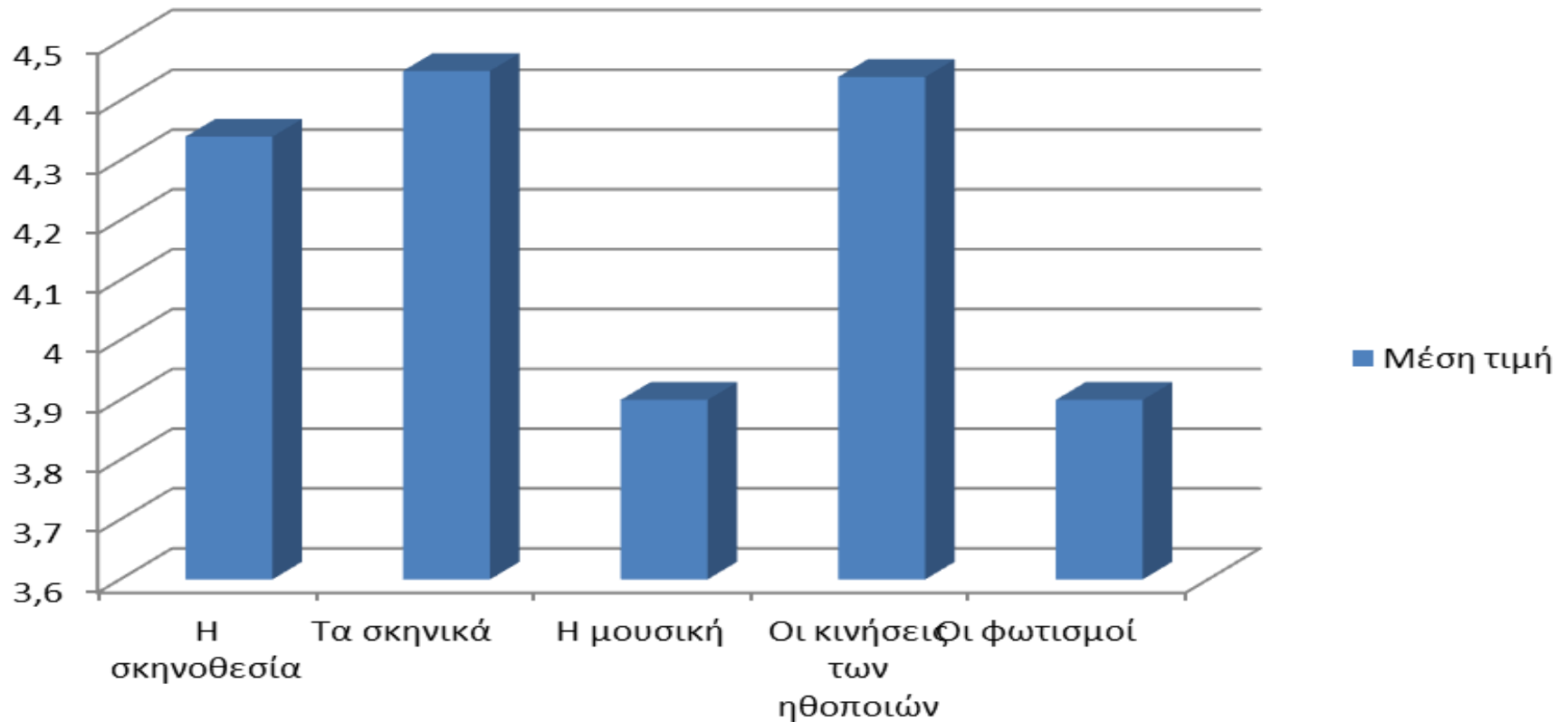
- ο μεγαλύτερος βαθμός κατανόησης της υπόθεσης:
 - συνδέεται περισσότερο με την πρόκληση σκέψεων,
 - με το συναίσθημα της ευχαρίστησης,
 - οδηγεί σε μεγαλύτερο βαθμό αλλαγής της συμπεριφοράς απέναντι στους άλλους,
 - και είναι σε θέση να προκαλέσει σε μεγαλύτερο βαθμό αλλαγή στο χαρακτήρα των μικρών θεατών.
- **Επομένως:**
 - Η παράσταση, για να έχει ανταπόκριση στις στάσεις και τον συναισθηματικό κόσμο του παιδιού, θα πρέπει να **ανταποκρίνεται στο επίπεδο της γνωστικής τους ανάπτυξης** αλλά και να χρησιμοποιεί κάθε τεχνική που θα προσδώσει σαφήνεια στα βασικά μηνύματα που θέλει να μεταδώσει.

Οι κώδικες της παράστασης

- Διερευνήθηκε η στάση των ανήλικων θεατών απέναντι στα αισθητικά στοιχεία της παράστασης όπως είναι η σκηνοθεσία, τα σκηνικά, η μουσική και οι κινήσεις των ηθοποιών και οι φωτισμοί.
- Από την έρευνα προέκυψε μια ιδιαίτερα θετική στάση των ανήλικων θεατών απέναντι στους κώδικες της θεατρικής παράστασης.
- Οι κώδικες αυτοί συνέβαλαν στη διαμόρφωση ενός αισθητικά ολοκληρωμένου αποτελέσματος, γεγονός το οποίο οδήγησε στην άμεση και εύκολη πρόσληψη του μηνύματος της παράστασης.

Οι κώδικες της παράστασης

Προτίμηση στα αισθητικά μέρη της παράστασης

Οι κώδικες της παράστασης

- η θεατρική παράσταση θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από πληρότητα
 - θα πρέπει η σκηνοθεσία, η κινησιολογία, το σκηνικό, οι φωτισμοί, η μουσική να αποτελούν μια οργανική ολότητα που θα εξυψώνει το επίπεδο της αισθητικής εμπειρίας που θα βιώνει ο μικρός θεατής και την ίδια στιγμή θα στηρίζει και θα προωθεί το βασικό μήνυμα της παράστασης.

Η επίδραση της παράστασης

- Η παράσταση προκάλεσε θετικά συναισθήματα, κυρίως χαρά, ευχαρίστηση και ικανοποίηση.
- Η συσχέτιση των διαφορετικών μεταβλητών από την κλίμακα επίδρασης της παράστασης οδήγησε στη διαπίστωση ότι υπάρχει μια συνάφεια μεταξύ των συναισθημάτων που προκάλεσε η παράσταση, των σκέψεων που προκλήθηκαν αλλά και τη δυνητική αλλαγή χαρακτήρα και συμπεριφοράς των υποκειμένων της έρευνας, απέναντι σε ανθρώπους με διαφορετικό πολιτισμό
- η επίδραση είχε έναν ολιστικό χαρακτήρα και δεν προκάλεσε απλώς μια συναισθηματική εγρήγορση και εμπλοκή αλλά προκάλεσε και προβληματισμό, σκέψεις δηλ. που αφορούσαν τους μετανάστες και τους πρόσφυγες, τη στάση μας απέναντί τους, τις διακρίσεις που υφίστανται

A/A		Μέση τιμή απαντήσεων	Τυπική Απόκλιση
	Επίδραση στον τρόπο σκέψης		
•	Με έκανε να σκεφτώ ορισμένα θετικά πράγματα για τους ανθρώπους από άλλη χώρα	4,24	,78
•	Με έκανε να αλλάξω άποψη για τους ανθρώπους από άλλη χώρα	3,98	1,08
•	Δεν μου προκάλεσε καμία σκέψη	1,70	1,08
•	Μου προκάλεσε θετικές σκέψεις για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες	3,88	1,01
•	Δεν με επηρέασε στον τρόπο που σκέφτομαι για τους άλλους που είναι διαφορετικοί	2,27	1,32
	Συναισθηματική επίδραση		
•	Με συγκίνησε	2,84	1,35
•	Με έκανε να θυμώσω	1,75	1,18
•	Με έκανε να νιώσω λύπη	2,50	1,37
•	Με έκανε να νιώσω ευχαρίστηση	4,12	1,06
•	Με έκανε να βαρεθώ	1,61	1,01
	Αλλαγή συμπεριφοράς και ετοιμότητα για δράση		
•	Με έκανε περισσότερο ευαίσθητο/η απέναντι στους άλλους που είναι διαφορετικοί	3,62	1,17
•	Νομίζω ότι με έκανε καλύτερο χαρακτήρα	3,53	1,24
•	Θα με κάνει να αλλάξω τη συμπεριφορά μου απέναντι στους άλλους που είναι διαφορετικοί	3,90	1,17
•	Θα με κάνει να αντιδρώ στην άδικη συμπεριφορά απέναντι στους άλλους που είναι διαφορετικοί	3,47	1,47

Σκέψεις μετά την παράσταση

Ποιες ήταν οι σκέψεις σου μετά την παράσταση;	N	%
Σχόλια για την ποιότητα της παράστασης	9	5.9
Διατύπωση και έκφραση συναισθημάτων	23	14.7
Αναφορά στο αντιρατσιστικό μήνυμα της παράστασης	58	36.2
Μεταφορά του αντιρατσιστικού μηνύματος στην άμεση πραγματικότητα του παιδιού	37	23.1
Αναφορές στην υποκειμενική εμπειρία και την προσωπική συμπεριφορά	33	20.1

Σκέψεις μετά την παράσταση

- η πλειοψηφία των ερωτώμενων κατανόησε το βασικό αντιρατσιστικό μήνυμα της παράστασης και ανέπτυξε έναν προβληματισμό πάνω σε αυτό
- πολλοί το συνέδεσαν με την προσωπική εμπειρία τους, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις ο προβληματισμός αυτός εξελίχθηκε σε μια αναστοχαστική διαδικασία που έθεσε τις βάσεις για αλλαγής συμπεριφοράς.

η θεατρική παράσταση, προσέφερε στα παιδιά μια έντονη βιωματική εμπειρία με κύριο χαρακτηριστικό την πρόκληση θετικών συναισθημάτων που όμως πυροδότησε έναν στοχασμό, και θα μπορούσε, δυνητικά, να οδηγήσει σε επαναξιολόγηση της εμπειρίας και κατ' επέκταση είτε στη δημιουργία νέας γνώσης, είτε στην αλλαγή συμπεριφοράς.

Σκέψεις μετά την παράσταση - Οι απαντήσεις των παιδιών

- *Εγώ δεν ήξερα τι είναι ο μετανάστης. Νόμιζα ότι είναι οι άνθρωποι που ζητιανεύουν στα φανάρια. Μετά την παράσταση όμως, κατάλαβα πως οι μετανάστες είναι κάποιοι άνθρωποι που φεύγουν από τη χώρα τους για μια καλύτερη ζωή (No 51).*
- *Σκεφτόμουν ότι θα πρέπει να βελτιώσω τη συμπεριφορά μου και το χαρακτήρα μου απέναντι στους ξένους (No 60).*
- *Αυτό που κατάλαβα είναι ότι θα πρέπει να προσπαθώ και εγώ να είμαι αρκετά φιλική με τους ξένους ανθρώπους (No 79).*
- *Θα πρέπει να συμπεριφέρομαι καλύτερα με αυτούς που έχουν διαφορετικό χρώμα (No 80).*
- *Νομίζω ότι κατάλαβα ότι δεν πρέπει να αδικώ άλλους ανθρώπους (No 83).*
- *Καμιά φορά βλέπω τους μετανάστες στις ειδήσεις. Κατάλαβα πόσο αδικημένοι είναι (No 128).*
- *Οι σκέψεις μου ήταν ανάμεικτες. Από τη μια ένιωθα χαρά που δε βρίσκομαι στη θέση της Αισέ αλλά και λύπη για τα παιδιά που βρίσκονται στη θέση της (No 57).*

Βασικοί άξονες συμπερασμάτων

Τα στερεότυπα στους μαθητές,
η δυναμική τους και ο τρόπος
που συγκροτούνται

Ο ρόλος του θεάτρου για
παιδιά και νέους στην
αποδόμηση αυτών των
στερεοτύπων.

- Ποια είναι τα
χαρακτηριστικά που πρέπει
να έχει μια παράσταση για
να αμβλύνει τα στερεότυπα

Η σύνδεση που πρέπει να
υπάρχει με την
εκπαιδευτική διαδικασία

Συμπερασματικά 1

Το θέατρο για παιδιά μπορεί να έχει μια διαπολιτισμική λειτουργία, να συμβάλλει στην ανάπτυξη της διαπολιτισμικής ικανότητας των παιδιών και βελτιώσει τους όρους επικοινωνίας στις διαπολιτισμικές συναντήσεις.

Το θέατρο μπορεί να έχει έναν σημαντικό ρόλο σε θέματα που αφορούν την εμπέδωση της δημοκρατίας στην πράξη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αποδοχή της ετερότητας.

Για να λειτουργήσει με αυτό τον τρόπο θα πρέπει να έχει μια σαφή κοινωνικο-πολιτική διάσταση, που θα θέτει ως πρωταρχικό στόχο την επίτευξη, μέσω των ερεθισμάτων που θα προσφέρει, της προσωπικής συνειδητοποίησης και της κοινωνικής χειραφέτησης του μικρού θεατή.

Συμπερασματικά 2

Επιπλέον, η θεατρική παράσταση θα πρέπει να έχει έναν ολιστικό χαρακτήρα. Θα πρέπει να αποτελεί μια συναισθηματική πρόκληση αλλά ταυτόχρονα, να επιτυγχάνει ένα επίπεδο γνωστικής κατανόησης που θα αποτελέσει τη βάση ανάπτυξης ενός προβληματισμού που θα μπορεί να οδηγήσει σε μια γνωστική σύγκρουση, σε μια αμφισβήτηση των ήδη υπαρχόντων εννοιολογικών σχημάτων για τον εαυτό και τον Άλλον.

η επίδραση της παράστασης θα μπορούσε να οδηγήσει στην ανάπτυξη μιας αντιρατσιστικής δράσης εάν στη συνέχεια, στο πλαίσιο του σχολείου, αυτός ο αναστοχασμός που δημιουργήθηκε μπορούσε να αποκτήσει έναν περισσότερο συστηματικό χαρακτήρα μέσω της εφαρμογής συγκεκριμένων δραστηριοτήτων που επιδιώκουν την επιστροφή στην εμπειρία και, μέσω αυτής, στην ενδυνάμωση και την αυτοβελτίωση.